

[Nummer 5-6]

Pelgrimshaven Nieuwpoort in de rij van Sluis, Arnemuiden en Antwerpen 1428-1512

De Vlaamse pelgrims die, voor zover bekend, hun naam aan de haven van Nieuwpoort verbonden hebben zijn niet talrijk. Twee namen maar, van twee ridders: Lodewijk van Moerkerke en Jan Taccoen van Zillebeke. De eerste komt in 1428 in de haven thuis van een reis naar het Heilig Land, de tweede onderneemt in het voorjaar van 1512 een vaart Nieuwpoort-Compostella (Spanje) heen en terug.

Met die twee namen uit het begin en het einde van de drukke periode der Jeruzalemvaarten mag Nieuwpoort als pelgrimshaven een plaats gaan innemen naast Sluis, Arnemuiden (Middelburg) en Antwerpen.

Lodewijk van Meetkerke, heer van Praet

In het najaar van 1428 komt deze ridder in de haven van Nieuwpoort terug van een Jeruzalemvaart. Op 11 september zenden hem de schepenen van Nieuwpoort een wijnpresent tot begroeting in de herberg waar hij is afgestapt: ‘an Mijnheer van Moerkerke, alhier eerst ancommende van zijn reyse ten helegghen grave⁽¹⁾.

Lodewijk was een zoon van ridder Loijs van Moerkerke († 1391) en gehuwd met Jacqueline, dochter van Montfrant van Eesene. Hij was raadsheer en kamerheer van hertog Filips de Goede, en een tijdlang kapitein in Holland. Een groot personage, die dan ook op waardige wijze door de wethouders van Nieuwpoort werd begroet⁽²⁾.

- (1) Stadsrekening van Nieuwpoort 1428-29; Nieuwportsch Jaarboekje 1878, p. 49. Zie Biekorf 1964, 7.
- (2) Lodewijk van Moerkerke overleed 6 sept. 1440 en werd begraven in de parochiekerk van Moerkerke. Bethune, Epitaphes 369-370. Gilliodts, Coutume du Bourg de Bruges I 259. Gailliard, Bruges et le Franc III 57.

Voor de heenreis had ridder Lodewijk de klassieke weg gevolgd: over land en de Alpen naar Venetië, van waaruit de galeien met pelgrims over Cyprus vaarden op Jaffa. Voor het bezoek van Jeruzalem en Palestina werd de pelgrim opgevangen door de minderbroeders die de custodie van de Heilige Plaatsen bedienden⁽³⁾.

Het Heilig Graf in Jeruzalem, de Apostelgraven in de Sint-Pieter te Rome en het Apostelgraf in Santiago de Compostella waren de drie allergrootste pelgrimages van de kristenheid, de ‘peregrinationes maiores’, die boven de andere uitmunten door de aflaten en geestelijke voorrechten⁽⁴⁾. Dit absolute maximum kon alleen nog worden overstegen door de genade van het periodieke ‘Heilig Jaar’, dat dan tot massieve bedevaart aanleiding gaf.

Lodewijk van Moerkerke heeft blijkbaar de drie grote bedevaarten in één itinerarium verenigd: na Jeruzalem (en de Sinaï?) kwam Rome aan de beurt, vanwaar hij is doorgevaren naar Compostella om er de bijzondere pardoenen te verdienen. Het jaar 1428 was immers in Compostella groot jubilé met heilig jaar.

De terugreis uit Galicië heeft onze pelgrimerende ridder tamelijk snel naar Nieuwpoort gevoerd over de havens van de Engelse zuidkust. De vaarders uit La Coruña zeilden, bij gunstig weer, zonder tussenlanding naar de havens van Devon (Plymouth, Dartmouth). Verderop liep de vaart langs Portland en de havens van Kent naar Nieuwpoort.

Ridder Jan Taccoen, heer van Zillebeke

Jan Taccoen ridder van Jeruzalem, overleed te Komen in 1531 en werd er in het koor van de kollegiaalkerk begraven onder een hoge tombe van zwart marmer. In de genealogie staat hij bekend als zoon van Jehan en van Isabella van Pitthem; hij was gehuwd achtereenvolgens met Marie de Beaufremez en Catherina Liebaert. Hij was heer van Zillebeke en van Fresnoy, Cessoye, Herentaghe⁽⁵⁾.

(3) Over die inrichting van de Jeruzalemvaart vanuit Venetië, zie Biekorf 1963, 1-8.

(4) In de praktijk werd vanaf 1300 Compostella gelijkgesteld met Jeruzalem en Rome. In 1458 werd de afaat van Compostella officieel gelijkgesteld aan die van het Heilig Land. Zie Dr. P.C. Boeren, Heiligdomsvaart Maastricht 124-126 (Maastricht 1962).

(5) L.J. Messiaen, Histoire de Comines III 454-458 (Kortrijk 1892). Datering bij deze auteur door ons gerectificeerd in Biekorf 1964, 14-15.

Jan Taccoen schijnt geleefd te hebben voor en van zijn reis naar het H. Graf. Driemaal heeft hij de reis aangepakt: tweemaal - in 1500 en in 1509 - vetrekt hij naar Venetië om er de galei te nemen voor Jaffa (Jeruzalem). De eerste maal bereikt hij Venetië maar geraakt er niet sloop en keert over Piemont en Bourgondië naar Zillebeke terug. De tweede maal geraakt hij niet verder dan Rome.

Zijn derde poging - die in 1514 zou slagen - heeft hij bijzonder ernstig voorbereid door een pelgrimage naar Compostella in de lente van het Sint-Jakobsjaar 1512.

Jan Taccoen moeten we bijzonder dankbaar zijn omdat hij een relaas van zijn reizen heeft nagelaten. Aan de hand van zijn 'dagboek' kunnen we hem volgen op zijn vaart Nieuw-poort-Compostella-Nieuwpoort. Al te weinig pelgrims hebben ons een getuigenis van hun reizen nagelaten. Jan Taccoen had zijn dagboek gedurende de reis in het diets geschreven. Thuisgekomen heeft hij zich de moeite getroost om het in 't frans over te zetten. Zo getuigt hij zelf in het slot van het handschrift: 'Et moy qui suis Flamen, et en faisant mon voyage, le mit tout en Flamen, et moy après mon venue, j'ay translaté de Flamen en Franchoy, qui m'estoit peine et rompement de teste...'. Alleen de franse versie is bewaard in een enig en totnogtoe onuitgegeven handschrift dat ook het relaas van zijn andere reizen bevat⁽⁶⁾.

Hier volgt in samenvatting het relaas van zijn pelgrimage Nieuwpoort-Compostella en terug.

Jan Taccoen verlaat zijn herenhuis te Komen op donderdag voor halfvasten, 18 maart 1512. Te Nieuwpoort gaat hij, met andere pelgrims, aan boord van een schip van niet meer dan 60 ton, bestemming Spanje. De schipper - 'le patron' - heeft voor hem een hut met twee matrassen voorbehouden. De minder gegoede pelgrims moeten het op dat Nieuwpoortse zeilscheepje stellen met een minimum levensruimte op de planken van het tussendeck: meer dan 1,82 bij 0,65 meter per persoon krijgen ze niet, zo nodig moet die ruimte een tweede persoon bijnemen.

Ridder Jan is niet aan zijn eerste reis, hij kent de manieren

(6) Handschrift (autograaf?) bewaard in de Bibliothèque Municipale te Douai. Zie Biekorf 1964, 15. - A. Georges, *Le pèlerinage à Compostelle en Belgique et dans le Nord de la France*, p. 27-28. (Brussel 1971; Kon. Academie van België, Kl. der Schone Kunsten, Verhandelingen in -4°, tweede reeks, XIII).

van de schipper: ‘veel beloven en weinig geven’. Daarom heeft hij een reiskist met brood, boter en kaas meegebracht en drank daarbij.

Het schip licht het anker op 23 maart en vaart naar Portsmouth waar het vier dagen in de haven blijft. Portsmouth was dan reeds marinehaven, de vloot van z.m. Hendrik VIII ligt er voor anker (voor de expeditie tegen Frankrijk) en Taccoen geeft een opgetogen beschrijving van een van de machtige slagschepen. De Nieuwpoortse schipper vaart dan nog een heel eind verder langs de Engelse kust, tot op de hoogte van Plymouth (Ploimuden), legt aan te Dartmouth om dan vandaar zuidwaarts non-stop naar de kust van Galicië te varen.

Met een zestal gezellen gaat Taccoen aan wal in een riviermonding. Te voet, in twee dagreizen, wordt Compostella bereikt in de vroege morgenuren van de Goede vrijdag (9 april).

Santiago was propvol met bedevaarders. Het jaar 1512 was immers ‘heilig jaar’ voor Compostella: de turnus was er bepaald door het vallen van 25 juli - St.-Jakobsfeest - op een zondag.

De talrijke gasthuizen waren overbezet, in alle woningen waren pelgrims te gast. Taccoen vond er goed onthaal in de herberg *De Zwarte Duif*: waardin en personeel waren allemaal Vlamingen, en de Zillegemse heer en zijn gezelschap konden er zich aan goede eigen Vlaamse keuken vergasten.

Ridder Taccoen besteedt de drie dagen van zijn verblijf in Santiago aan zijn devoties: absolutie, kommunie en vooral de kerkbezoeken om de grote pardoenen van het uitzonderlijke heilig jaar te verdienen. Op Paasdag (11 april) woont hij, in het koor van de basiliek, de hoogmis bij die wordt gecelebreerd door de aartsbisschop en zijn 72 titulaire kanunniken. Taccoen heeft in Compostella alleen twee dingen bijzonder bewonderd: het massieve zilveren hoogaltaar van de katedraal, en het koninklijk hospitaal, een uitgestrekt en mooi gebouw, waarin de arme lieden zijn opgenomen en met de beste zorgen omringd.

Op Tweede Paasdag (12 april) zegt onze ridder met zijn gezellen vaarwel aan Santiago. Te paard ditmaal gaan ze op weg door het bergland en bereiken tegen de avond de haven van La Coruña. Windstilte zou hen daar acht dagen aan wal houden.

De overvaart naar Nieuwpoort verliep bijzonder snel: tien dagen na de afvaart uit La Coruña stonden onze Vlaamse

pelgrims in de haven van Nieuwpoort. E 's anderendaags (30 april) reed de heer van Zillebeke recht naar zijn huis in Komen.

De vaart op Compostella schijnt in de 15e eeuw vooral een bedrijf te zijn van Zuid-Engelse schippers, die het in de jubilé-jaren bijzonder druk hadden.

In 1456 - een Compostellaans heilig jaar - vervoert de schipper Robert Sturmy van Bristol, op zijn schip *Katherine Sturmy*, een hele groep pelgrims⁽⁷⁾. In hetzelfde jaar wordt een Engels schip met pelgrims voor Santiago gekaapt en geplunderd door Bretoense zeerovers: een bijzonder zwaar geval waarbij de Engelse reder door de hertog van Bretagne wordt schadeloos gesteld⁽⁸⁾.

In 1477 vaart de Londense koopman Bartholomew Couper met zijn schip, de *Mary London*, van 320 ton (vijfmaal groter dan de Nieuwpoortse vaarder van Taccoen!) met koopwaar naar Ierland, lost er zijn vracht en neemt niet minder dan 400 pelgrims aan boord voor Santiago⁽⁹⁾.

Ook de haven van de hanzestad Hamburg treedt naar voren. Op 10 april 1473 varen daar vier schepen af volbezet met pelgrims voor Santiago de Compostella, waar het bijzonder heilig jaar weer aan de beurt is⁽¹⁰⁾.

Sluis verschijnt eveneens in de lijst. Eustaes van der Gracht van Brugge onderneemt in 1479 een zakenreis naar Spanje. Hij vertrekt uit Sluis op 29 mei om, na een snelle reis, op 5 juni aan te komen te Laredo, bij Santander, op de kust van Kastilië. Zijn reis voert hem over Burgos naar Toledo, Cordova en Sevilla, waar hij een ander Brugse koopman ontmoet. Samen reizen ze verder, hun reis wordt tijdelijk een pelgrimage (te paard) naar Compostella, 1479 is er immers een heilig jaar, en de gelegenheid laten ze niet voorbijgaan. Ze verblijven zes dagen in de heilige Apostelstad. De terugreis gaat dan verder over zee, uit La Coruña, l'Àngs de Bretoense 'Matteus hoeck' (pointe St.Mathieu) naar Sluis⁽¹¹⁾.

Middelburg-Arnemuiden kende ook het bedrijf. Het schip van de Middelburgse reder Willem de Molenmeester dat in 1508 op de terugvaart uit Spanje bij Boulogne was vergaan, blijkt een soort cargo te zijn die een aantal 'pelgroms' meevoerde. De schipper Hendrik van Oudenroy wordt door de reder verantwoordelijk gesteld, echter zonder gevolg⁽¹²⁾.

(7) L.F. Salzman. *English Trade in the Middle Ages* 438 (Oxford 1931).

(8) Exposition 'Pèlerins et chemin de Saint-Jacques' (Parijs, Hôtel de Rohan, 1965), catalogue nr 358. - Ik dank dhr. L. Van Maele voor de vriendelijke bemiddeling van dit document.

(9) Salzman a.w. 228.

(10) Yves Bottineau. *Les chemins de Saint-Jacques* 57 (Parijs 1964).

(11) J. Pinot. *Relations commerciales et maritimes entre la Flandre et l'Espagne*, in *Annales Com. Flamand de France*, XXIV, 1898, p. 14-15. - De twee mannen bereiken op 5 januari 1480 La Coruña, waar een aantal schepen bevracht met wijn en vastenspijs op gunstige wind wachten om naar Vlaanderen uit te zeilen. Zij zelf konden eerst na vier weken uit die haven wegvaren.

(12) Unger, *Bronnen gesch. Middelburg III* 222.

In 1511 treedt de haven van Antwerpen op de voorgrond van het pelgrimsverkeer door de bekende onderneming van Dirk van Paschen. Deze dynamische reder rieht een schip in voor de vaart op Jeruzalem, het eerste passagiersschip in onze Nederlanden. De reis kostte 80 dukaten per man. Ook reizigers voor Rome en Compostella werden opgenomen. Van Paschen keerde van zijn eerste reis naar Jeruzalem te Antwerpen terug op 24 maart 1512 (13). Zijn pelgrims hadden in Santiago gelegenheid gehad om de pardoenen van het heilig jaar 1512 te gaan verdienen. Jan Taccoen hebben ze er niet ontmoet, wel heeft hun grootse Antwerpse boot ter hoogte van Bretanje het kleine Nieuwpoortse schip gekruist dat de Zillegemse ridder en zijn gezellen naar de kust van Galicië voerde.

A. Viaene

Nota. - Vlaamse herbergen in Compostella

Ridder Jan Taccoen en zijn gezellen vinden in 1512, gedurende de drie dagen van hun verblijf in Compostella, kost en logies in een Vlaamse herberg. De waardin en haar dienstmeiden zijn 'uit de Vlaanders'. Was het in dezelfde *Paloma negra* dat de Gentenaren Symoen de Ruddere en Jan Paridaen 25 jaar later, in 1538, een stadsgenoot ontmoetten, een zekere Lieven De Caluwe, die in een moordzaak te Gent betrokken was? Ook in 1538 was de waardin een 'Vlaanderse', zodanig Vlaams dat de Caluwe haar zijn geheim verklapt en bij zijn terugkeer te Gent, naar de brandstapel wordt gebracht. Over dit drama, zie Biekorf 1964, 279-281. Klanten van de Vlaamse herbergen waren er niet alleen passante bedevaarders, maar ook landgenoten die door een Vlaamse schepenbank een jaar (of zelfs drie jaar) verplichte residentie in Compostella waren opgelegd. Hun ambacht mochten ze dan ter plaatse uitoefenen. In een gasthuis of passantenhuis, zowel langs de weg als in de bedevaartstad, werd de valide pelgrim in de regel niet meer dan één dag en nacht opgenomen. Voor langer verblijf was hij op particuliere herberging aangewezen. Ambachtslieden die als quasi-ballingen een of meer jaren in een bepaalde bedevaartplaats in 'kwartierarrest' moesten verblijven, behielden hun rechten in het ambacht, hun vrouw (met de kinderen) moest echter in de eigen stad en het 'lant van Vlaenderen' blijven wilde ze haar recht op onderhoud door de gemeenzaamheid van het ambacht niet verliezen. Kliënteel voor kost en logies waren ook nog Vlaamse kooplieden die uit een van onze havens - waaronder Nieuwpoort - vaarden naar La Coruña om dan, over Compostella, het Spaanse binnenland te bereiken.⁽¹³⁾

(13) Over Dirk van Paschen zie: F. Prims, *Antwerpiensia II* (1928), 335-336.